

บทนำ

ก่อนที่พระยามังรายจะทรงสถาปนาอาณาจักรล้านนาไทย ชุมชนในดินแดนล้านนาไทยต่างอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ กระจายไปตามลุ่มน้ำต่าง ๆ ชุมชนเหล่านี้เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่สามารถควบคุมการใช้น้ำเพื่อการทำนาจนได้ผลผลิตพอเพียงที่จะเลี้ยงชุมชนของตน เจ้าเมืองหรือผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง เมืองและบริวารของตน และแม้ว่าเมืองเหล่านี้จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางเครือญาติก็จริงก็ตามแต่ก็เป็นในลักษณะ "ต่างกันต่างที่อยู่" แต่ละเมืองถือคนว่ามีฐานะและอำนาจที่เท่าเทียมกัน ดังนั้นจึงมีความเป็นเอกเทศและเป็นอิสระแก่กัน จนกว่าจะมีผู้นำเมืองใดหรือชุมชนใดที่มีกำลังเข้มแข็งและมีความสามารถเป็นที่ยอมรับ เมืองเหล่านั้นจึงรวมกันใดครั้งหนึ่ง² แต่ขณะเดียวกันก็พร้อมจะแยกเป็นอิสระทันทีที่สิ้นรัชสมัยนั้นและผู้นำต่อมาไม่มีความสามารถเท่า

การที่ชุมชนในดินแดนล้านนาไทยมีลักษณะเช่นนี้เนื่องมาจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ การที่เจ้าเมืองสมัยก่อนมีนโยบายขยายเขตแดนและแก้ปัญหาภายในโดยการพระราชทานผู้คน ช้าง ม้า ทรัพย์สิ่งของให้โอรสออกไปหาชัยภูมิที่เหมาะสมเพื่อสร้างบ้านเมืองใหม่ที่เรียกว่าการสร้างบ้านแปงเมือง ในกรณีนี้เมืองใหม่ที่เกิดจะมีอิสระจากเมืองแม่เจ้าเมืองมีอำนาจเต็มที่ในการจัดการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองแม่และเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ มักจะมีเพียงชั่วรัชกาลเดียว และยิ่งนานไปความสัมพันธ์กับเมืองแม่ก็ยิ่งห่างกันจนกลายเป็น "เจ้าค่างประเทศ" ไป

¹ อานันท์ กาญจนพันธุ์, "ตำนานพระยาเจือง : การศึกษาทางประวัติศาสตร์", วารสารมนุษยศาสตร์, 11 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2525), หน้า 122.

² การรวมกันเป็นเพียงการยอมรับในอำนาจเท่านั้น เจ้าเมืองแต่ละเมืองยังมีอำนาจเต็มที่ในการปกครองตนเอง เช่น การยอมรับอำนาจของพระยาเจือง ซึ่งมีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 18.

การรบแย่งชิงดินแดน ผู้คนจึงเกิดขึ้นตั้งข้ออ้างที่พระเจ้ามังรายทรงใช้ในการรวมอาณาจักรว่า "ท้าวพระยาผู้ครอง เมืองแต่ไกล ชิงไร่นา บ่าวเพี้ยนกัน ซึ่งเป็นมูลเหตุให้บรรดาชาวบ้านชาวเมือง ที่อยู่นั้นไม่มีความสุข" ¹ "ควรกูจักกระทำบ้านเมืองทั้งหลายให้เข้ามาในอาชญา" ² ว่าดังนี้แล้ว "จึงท้าววิพลไปรบเอาเมืองบวก เมืองเจียงโร เมืองบง..." ³

ประกอบกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของดินแดนลานนาไทย ⁴ เองเป็นที่ราบระหว่างภูเขา ที่ทอดค้ำยาวตามแนวเหนือใต้และมีแม่น้ำ ปิง วัง ยม และน่านไหลหล่อเลี้ยงทำให้ที่ราบเหล่านั้น อุดมสมบูรณ์ นักวิชาการได้แบ่งดินแดนลานนาไทยออกเป็น 3 เขตใหญ่ ๆ คือ

¹ วรรณคดีฉบับแปล เลขที่ 28 หน้า 9 พงศาวดารเมืองเงินยางหรือเมืองเชียงแสน , หน้า 20.

² วรรณคดีฉบับแปล เลขที่ 001.2/23 พงศาวดารเมืองสาขุณ , หน้า 59.

³ วรรณคดีฉบับแปล เลขที่ 001.2/35 มัค 13 คู่ 121 , คำานานลานนาไทย , หน้า 24.

⁴ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ได้จากรายงานการวิจัย หนังสือและบทความต่อไปนี้ ศรีศักร วัลลิโภดม, "สมมุติฐานเกี่ยวกับบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทยก่อนพุทธศตวรรษที่ 20", โบราณคดีไทยในทศวรรษที่ยานมา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ , 2525) , หน้า 16 - 17.

ธิดา สาระยา , "โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112)", รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยพิชิตปัญหาเสกสมโภช ปิงบประมาณ 2518-2519 , หน้า 10 - 12.

สุเทพ สุนทรเกสัช , สังคมและวัฒนธรรมลานนาไทย (เชียงใหม่ : สยามการพิมพ์ , 2513) , หน้า iii vii.

จิตร ภูมิศักดิ์ , โครงการแข่งน้ำ ข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2524) , หน้า 118 - 119.

1. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง อยู่ระหว่างทิวเขาขุนตาลทางคันตะวันตก ทิวเขาถนนธงชัย ทางคันตะวันออก ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ที่ราบลุ่มดังกล่าว เป็นพื้นที่ที่ค่อนเป็นเคียวที่กว้างใหญ่ที่สุด
2. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก มีทิวเขาขุนตาลทางคันตะวันตก ทิวเขาผีปันน้ำทางคันตะวันตกเฉียงใต้ นอกจากนี้ในที่ราบลุ่มเองยังมีทิวเขาเล็ก ๆ ทำให้เกิดที่ราบลุ่มระหว่างภูเขาอีกหลายแห่งจนเป็นกลุ่มเมืองกระจายออกไป เช่น กลุ่มเมือง เชียงราย กลุ่มเมือง เชียงแสน และกลุ่มเมืองพะเยา บรรรคากลุ่มเมืองต่าง ๆ เหล่านี้มีร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่ามีการตั้งชุมชนกันอย่างคับคั่ง โดยเฉพาะที่อำเภอเชียงแสน อำเภอฝาง และที่จังหวัดเชียงราย ปลายแม่น้ำกก
3. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยมและน่าน อยู่ทางตะวันออกของทิวเขาผีปันน้ำทางใต้ของทิวเขาหลวงพระบาง และทางตะวันตกของทิวเขาเพชรบูรณ์ เมืองสำคัญคือแพร่และน่าน

สภาพทางภูมิศาสตร์ เช่นนี้มีผลทำให้ชุมชนอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ และทิวเขาเองก็เป็นเสมือนกำแพงธรรมชาติที่กั้นชุมชนเหล่านั้นออกจากกัน

นอกจากนี้ ลัทธิความเชื่อของแต่ละชุมชนก็เป็นอีกประการที่มีส่วนกำหนดลักษณะชุมชนในดินแดนลานนาไทย เนื่องจากลัทธิวิญญูธรรมนิยมและความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ (เช่น เชื่อว่า ความไร่นา ป่าเขา ถนนหนทาง แม่น้ำลำธาร มีภูตผีวิญญูอาศัยอยู่ วิญญูเหล่านี้มีอิทธิพลและสามารถบันดาลให้เกิดความสุขความทุกข์แก่คนในชุมชนนั้น ๆ) เป็นสิ่งที่ชุมชนในดินแดนลานนาไทยยึดถือ ดังนั้นในแต่ละชุมชนแต่ละเมืองจึงมี ผี วิญญู หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต่างกันไป ทำให้แต่ละเมืองเป็นเอกเทศต่อกันมากขึ้น

ปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นก่อผลให้การ เมืองของลานนาไทยมีลักษณะ เป็นการกระจายอำนาจ แต่ละเมืองมีอิสระและมีความสมบูรณ์ในตัวเองจึงมีความเป็นเอกเทศต่อกัน ลักษณะการเมืองเช่นนี้ คำเนินเรื่อยมา แม้กระทั่งหลังจากเวลานี้ พระยามังรายไ้ทรงสถาปนาอาณาจักรลานนาไทยที่มี เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางแล้วก็ตาม แม้ว่าพระองค์จะเป็นผู้แต่งตั้ง เจ้าเมืองแต่ละอาณาจักรใน การปกครองจะอยู่ที่เจ้าเมืองนั้น ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลาง คือ กษัตริย์กับเมืองต่าง ๆ จะเป็น ในลักษณะผู้ให้ความอุปถัมภ์และผู้รับความอุปถัมภ์ ดังนั้นความผูกพันจึงมีเพียงชั่วรัชกาลเดียว สิ่งเคียวที่แสดงถึงการ เป็นเมือง ๆ หนึ่งในอาณาจักรที่มีศูนย์กลาง เกี่ยวกันคือการ เกณฑ์กำลังคนมา ช่วยเมื่อเมืองหลวงต้องการทำศึกสงครามเท่านั้น

ลักษณะการ เมือง เช่นนี้เกิดขึ้นเนื่องจาก อำนาจของศูนย์กลาง เทียบกันแทนในอาณาจักร
 มีไม่สมบูรณ์ เมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะเมืองที่มีความสำคัญ (ซึ่งจะปกครองโดยพระราชวงศ์)
 จึง เป็นเสมือน เมืองที่รับช่วงอำนาจจากศูนย์กลาง ในการปกครองดินแดน ในอาณาจักรที่อำนาจของ
 ศูนย์กลาง ไปไม่ถึง ดังนั้นเมือง เหล่านั้นจึงมีอิสระและมีอำนาจในตัวเอง และอำนาจจะทวีขึ้นเมื่อ
 ศูนย์กลาง ขาดเสถียรภาพ

นอกจากนี้ปัญหาการ สืบทอดราชสมบัติ และนโยบายการ เมืองของกษัตริย์ในราชวงศ์มังราย
 เองก็เปิดโอกาสให้ขุนนางใน เมือง เชียงใหม่ทวีอำนาจและบทบาทมากขึ้น บางครั้งก็ต้อง เสนอ
 กับการท้าทายอำนาจจากเมือง ในอาณาจักร โดยเฉพาะ เมืองที่ปกครองโดยเชื้อพระวงศ์

สภาพการ เมือง เช่นนี้สะท้อนให้เห็นความไม่มีเสถียรภาพเท่าที่ควรของศูนย์กลาง คือ
 องค์พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า การรวมเป็นอาณาจักรล้านนา ไทยนั้น เป็นไปอย่าง
 หลวม ๆ ทำให้เกิดการท้าทายอำนาจต่อศูนย์กลางขึ้นเสมอ ๆ อำนาจของขุนนางก็ทวีขึ้น ซึ่งส่งผล
 กระทบ ต่อฐานะอำนาจของกษัตริย์และความมั่นคงของอาณาจักร ด้วยเหตุนี้จึงมีความพยายามที่จะ
 กิ่งอำนาจ เข้าสู่ศูนย์กลาง อย่างไรก็ตาม เราได้เห็นความ พยายามที่จะแก้ปัญหานี้อยู่เหมือนกัน
 เช่น สมัยพระเจ้าเกื้อณา แต่มาประสบความสำเร็จในสมัยพระเจ้าติโลกราช ทั้งนี้ปัจจัยภายนอกที่
 เปลี่ยนไปมีส่วนกระตุ้นให้เกิดการ กิ่งอำนาจด้วยเช่นกัน ทั้งนี้จึงน่าสนใจที่จะศึกษาถึงภาวะทางการ
 เมืองที่ทำให้พระเจ้าติโลกราชทรงจัดการปกครอง เพื่อกิ่งอำนาจ เข้าสู่ศูนย์กลาง ตลอดจนวิธีการและ
 ขั้นตอนในการ กิ่งอำนาจนั้น

จากที่กล่าวข้างต้น วิชยานิพนธ์จึงมุ่งที่จะศึกษาภาวะและ เงื่อนไขทางการ เมืองการปกครอง
 ของอาณาจักรล้านนา ไทยก่อนสมัยพระเจ้าติโลกราช โดยจะ เน้นที่องค์พระมหากษัตริย์ สถาบันขุนนาง
 สถาบันสงฆ์ เป็นสำคัญ เนื่องจากปัจจัยเหล่านั้นเป็น เงื่อนไขและปัญหาที่นำไปสู่การ กิ่งอำนาจทั้งหมด
 นี้จะอยู่ในบทที่ 1 ส่วนบทที่ 2 จะศึกษาวิธีการและขั้นตอนที่ทรงดำเนินการ ตลอดจนปัจจัยที่เอื้อ -
 อำนวยให้ทรงประสบความสำเร็จ และในบทที่ 3 จะวิเคราะห์ผลที่เกิดจากการกระทำนั้น หวังว่า
 การศึกษาทั้งหมดนี้จะช่วยให้เข้าใจลักษณะพื้นฐานมางประการของอาณาจักรล้านนา ไทยตอนต้นซึ่งมี
 ผลสืบเนื่องมาถึงฐานะและอำนาจของอาณาจักรล้านนา ไทยในยุคต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะ
 การ เมืองการปกครอง นอกจากนี้จะช่วยให้เข้าใจวิธีการ โคนาซึ่งอำนาจและการสร้าง เสถียรภาพ
 ทางการ เมืองของพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่สำคัญที่สุดพระองค์หนึ่งของอาณาจักรล้านนา ไทย

ก่อนที่จะกล่าวต่อไป ขออธิบายความหมายของคำบางคำเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

"การพึ่งอำนาจ" ในที่นี้หมายถึง ความพยายามของกษัตริย์ในการจัดการปกครอง เพื่อลดอำนาจบทบาทและอิทธิพลของบรรดาเจ้าเมือง พระราชวงศ์ ตลอดจนขุนนางและพระสงฆ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งการกระทำนี้มีผลให้กษัตริย์สามารถควบคุมและจัดการปกครองดินแดนในอาณาจักรได้เรียบร้อยและทำให้ฐานะของกษัตริย์ ตลอดจนอาณาจักรมีความมั่นคงในระบอบหนึ่ง

"ศูนย์กลาง" หมายถึง เมือง เชียงใหม่และหรือองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งมีความหมายเท่ากับคำว่ารัฐบาลและรัฐในปัจจุบัน เนื่องจากสมัยก่อนพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน จนเกิดคำว่าเจ้าแผ่นดินขึ้น

อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่องนี้มีข้อจำกัดที่เอกสารที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นเอกสารโบราณของทางเหนือ ซึ่งยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่ยังตกค้างอยู่ตามที่ต่าง ๆ ที่พบแล้วก็มีอีกเป็นจำนวนมากเช่นกันที่ยังมีไคแปลและพิมพ์เผยแพร่ ศิลาจารึกที่ยังมีไคเผยแพร่ก็มีอยู่หลายร้อยหลัก ดังนั้นในโอกาสต่อไปเมื่อ ข้อมูลต่าง ๆ ได้รับการเผยแพร่มากขึ้นการวิเคราะห์ตีความและสมมุติฐาน บางประการอาจเปลี่ยนแปลงไปได้ นอกจากข้อจำกัดด้านเอกสารแล้ว ความรู้ความสามารถของผู้เขียนตลอดจนเวลาในการเรียบเรียงก็เป็นข้อจำกัดอีกประการที่ทำให้การวิเคราะห์เหตุการณ์และปัญหาบางเรื่องไม่ลึกซึ้งเท่าที่ควร ยังจะต้องรับการแนะนำและปรับปรุงอีกมาก

ในเรื่องวิธีการค้นคว้าและวิจัย ผู้เขียนใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เป็นหลัก โดยอ่านเอกสารทั้งชั้นต้นและชั้นรอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจและ เกิดความคิดที่กว้างในเรื่องที่ศึกษาพร้อมกันทั้งสมมุติฐานเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ชั้นต่อมาจึงตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูลและตีความตามแนวทางสมมุติฐานที่วางไว้ แล้วจึงนำเสนอในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ เอกสารที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นเอกสารโบราณประเภทตำนาน พงศาวดารและกฎหมายทั้งที่ยังมีไคพิมพ์เผยแพร่และที่พิมพ์เผยแพร่แล้ว ทั้งนี้รวมทั้งจารึกด้วย นอกจากนี้ยังมีหนังสือต่าง ๆ วิทยานิพนธ์ ตลอดจนบทความจากวารสารต่าง ๆ เป็นต้น

¹ คอวริช เวลส์, การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ, แปลโดย กาจจณี สมเด็จพระทศบาล และยุพา ชุมจันทร์ (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2519), หน้า 23.

อักษรย่อที่ปรากฏในเชิงอรรถและบรรณานุกรม

ทวญ.	ทอวชิรญาณ
ชร.	เชื่องราย
ลท.	ลำทูน
ม.ป.ท.	ไม้ปรากฏปีที่พิมพ์

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย